

УДК 371.132 (043.3)

О. С. Кабанська

РЕФЛЕКСИВНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

© Кабанська О. С., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-4775-1990>

У статті обґрунтовано необхідність рефлексивного супроводу процесу формування прогностичних умінь у майбутніх учителів та розкрито навчально-методичний інструментарій його забезпечення. Доводиться, що рефлексивний супровід дає викладачеві можливість неупереджено аналізувати підґрунтя своїх дій, передбачати їх близькі та дальні наслідки, забезпечує можливість об'єктивного контролю й оцінювання своєї діяльності у процесі формування у студентів прогностичних умінь. Водночас рефлексивний супровід процесу формування у студентів вмінь педагогічного прогнозування дає можливість майбутнім учителям забезпечувати цілеспрямований контроль і самоконтроль сформованості в майбутніх учителів мотивів, знань, дій, особистісних якостей, які потрібні їм для реалізації процедури педагогічного прогнозування, а також вносити в зазначений процес при необхідності відповідні корективи. У статті акцентовано увагу на необхідності застосування студентами персональних щоденників професійного зростання та створення портфоліо як ефективних засобів рефлексивного супроводу процесу формування в майбутніх учителів умінь педагогічного прогнозування.

Ключові слова: майбутній учитель, педагогічне прогнозування, прогностичні вміння, формування, рефлексивний супровід.

Кабанська О. С. Рефлексивное сопровождение процесса формирования прогностических умений у будущих учителей.

В статье обоснована необходимость рефлексивного сопровождения процесса формирования прогностических умений у будущих учителей и раскрыт учебно-методический инструментарий его обеспечения. Доказано, что рефлексивное сопровождение дает преподавателю возможность непредвзято анализировать основание своих действий, прогнозировать их близкие и дальние последствия, обеспечивает возможность объективного контроля и оценки своей деятельности в процессе формирования у студентов прогностических умений. Вместе с тем рефлексивное сопровождение процесса формирования у студентов умений педагогического прогнозирования дает возможность будущим учителям обеспечивать целенаправленный контроль и самоконтроль сформированности у будущих учителей мотивов, знаний, действий, личностных качеств, необходимых им для реализации процедуры педагогического прогнозирования, а также вносить при необходимости в указанный процесс соответствующие коррективы. В

статтє акцентировано внимание на целесообразности использование студентами персональных дневников профессионального роста и создания портфолио как эффективных средств рефлексивного сопровождения процесса формирования у будущих учителей умений педагогического прогнозирования.

Ключевые слова: будущий учитель, педагогическое прогнозирование, прогностические умения, формирование, рефлексивное сопровождение.

Kabanska O. S. Reflexive support of the process of formation of prognostic abilities of the future teachers.

In the article the necessity of reflexive support of the process of formation prognostic abilities of the future teachers is found and educational and methodological tooling is disclosed to ensure such support. The author argues that reflexive support gives the teacher the ability to analyze the basis of their actions impartially, to predict their close and distant consequences, also the teacher has ability of objective monitoring and evaluation of his activities in the process of formation of students' predictive abilities. However, the reflexive support of the process of formation of students of pedagogical forecasting skills enables future teachers to provide targeted control and self-control of formation of the future teachers' motives, knowledge, actions, personality traits, they need them to implement pedagogical forecasting procedures, and to make appropriate correctives in the process if it is necessary. The article also focused on the appropriateness of the use of personal diaries of students of professional growth and the creation of a portfolio as effective means of reflexive support of the process of formation pedagogical forecasting abilities of the future teachers.

Key words: future teacher, pedagogical forecasting, predictive ability, the formation, reflexive support.

Постановка проблеми. Характерними особливостями сучасної реальності є динамізм процесів, що відбуваються в суспільстві, активність змін у всіх сферах життєдіяльності людини. У таких умовах у праці вчителя зростає потреба у правильних прогнозах, які охоплюють різну часову перспективу та дозволяють оптимальним чином реалізовувати педагогічну взаємодію. Тому формування вмінь педагогічного прогнозування майбутніх учителів слід розглядати як один із важливих напрямів поліпшення їх професійної підготовки. Проте, за результатами проведеного пілотажного дослідження, 49,6 % із 250 опитаних учителів і 56,4 % із 450 студентів відчувають утруднення у визначенні технологічних етапів педагогічного прогнозування, методів і форм його реалізації тощо. Це дає підстави для твердження, що вирішення проблеми формування вмінь педагогічного прогнозування в майбутніх учителів залишається актуальною для сучасних навчальному ВНЗ.

Систематичний аналіз і самоаналіз стану сформованості у студентів прогностичних умінь із метою внесення відповідних коректив у процес їх формування вимагає відповідного рефлексивного супроводу.

Аналіз останніх досліджень. У процесі вивчення й аналізу наукової літератури з проблеми підготовки майбутніх учителів до педагогічного прогнозування дійшли висновку, що вищевказана проблема досліджується науковцями в таких основних напрямках: обґрунтування необхідності формулювання прогнозів у педагогічній діяльності (Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші), розкриття специфіки педагогічного прогнозування (Б. Гершунський, В. Загвязинський, І. Підласий, А. Присяжна, Л. Регуш та інші); здійснення прогнозування в управлінні педагогічними системами різного рівня (С. Боруха, Н. Шалімова, І. Слободчиков та інші); підхід до прогнозування як окремого компонента педагогічної діяльності (Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, О. Щербаков та інші), дослідження різних аспектів підготовки майбутніх фахівців до прогностичної діяльності, зокрема формування прогностичних умінь студентів (В. Безруков, Ф. Гоноболін, Є. Дмитрієв, Т. Димов, О. Єпішева, А. Захаров, О. Попова, А. Родрігес, Т. Смиківська, Н. Столяренко, Н. Ткачова. Водночас, попри високу наукову значущість проведених досліджень, дійшли висновку, що спеціального розгляду потребують питання забезпечення рефлексивного супроводу процесу формування прогностичних умінь студентів педагогічних ВНЗ.

Мета статті – визначити роль рефлексивного супроводу процесу формування прогностичних умінь у майбутніх учителів та розкрити навчально-методичний інструментарій його забезпечення.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження встановлено підвищення якості навчально-виховного процесу в школі значною мірою залежить від сформованості в учителя вмінь педагогічного прогнозування.

На підставі врахування різних точок зору вчених (З. Абасов [1], Б. Гершунський [4], О. Попова [5], М. Севасюк [7] та інші) дійшли висновку, що *вміння педагогічного прогнозування(прогностичні вміння)* є розумовими діями, що забезпечують отримання випереджальної інформації про досліджуваний процес, явище, характеристики людини з метою оптимального

вирішення поставлених навчально-виховних завдань і завдань подальшого розвитку кожного суб'єкта педагогічної взаємодії.

Успішне формування у студентів умінь педагогічного прогнозування можливо тільки в тому випадку, коли вони виступають у ролі активних суб'єктів цього процесу. А це передбачає, що моніторинг його поточних результатів, яку здійснюють викладачі, мають поєднуватися із самомоніторингом студентами власного просування на шляху формування та вдосконалення знань і вмінь педагогічного прогнозування, що неможливо без здійснення рефлексії зазначеного процесу. Іншими словами, процес формування прогностичних умінь у майбутніх учителів вимагає рефлексивного супроводу, який дає вчителю змогу неупереджено аналізувати підґрунтя своїх дій, передбачати їх близькі та дальні наслідки, забезпечує можливість об'єктивного контролю й оцінювання своєї поведінки [3, с. 60].

Рефлексивний супровід спрямований на стимулювання студентів до постійного самовивчення, самоаналізу, самооцінювання рівня сформованості мотивів, знань, умінь, необхідних для успішного здійснення педагогічного прогнозування, докладання активних зусиль для забезпечення позитивних змін у власних прогностичних діях і при необхідності внесення у свою поведінку відповідної корекції.

Забезпечення рефлексивного супроводу передбачає вирішення таких завдань:

1. Вивчення динаміки змін у мотивації студентів щодо оволодіння вміннями педагогічного прогнозування.

2. Здійснення постійного моніторингу процесу формування у студентів прогностичних умінь, при необхідності внесення корегувальних змін в організацію зазначеного процесу.

3. Стимулювання студентів до самоаналізу та самооцінювання власної прогностичної діяльності, сформованості вмінь педагогічного прогнозування.

4. Озброєння майбутніх учителів методами та методами, необхідних для здійснення діагностичної діяльності в обраній галузі.

Для здійснення рефлексивного супроводу процесу формування прогностичних умінь у майбутніх учителів нами було обрано групу експертів, у яку ввійшли викладачі з різних навчальних дисциплін, куратори академічних

груп, керівники педагогічною практикою, а також досвідчені вчителі шкіл, у яких студенти проходили педагогічну практику.

У процесі дослідно-експериментального дослідження нами встановлено, що важливе місце у забезпеченні рефлексивного супроводу займає залучення студентів до здійснення самоконтролю у процесі формування в них умінь педагогічного прогнозування. Адже процес вдосконалення зазначених умінь має здійснюватися впродовж усієї професійної підготовки майбутнього вчителя. Тому студенти мають розвивати здатність дорефлексивної діяльності з метою самокорекції процесу формування в себе прогностичних умінь на підставі адекватного і своєчасного оцінювання результатів указанного процесу.

З огляду на вищезазначене в процесі експериментальної роботи студента пропонували завести персональні щоденники, у яких їм радили регулярно відзначати свої досягнення та труднощі, недоліки на шляху оволодіння вищевказаною процедурою. У таких щоденниках майбутнім учителям пропонувалось записати всі зроблені ними прогнози, а після появи можливості перевірити їх правильність (достовірність) за допомогою використання таких критеріїв [2, с. 245]:

- *адекватності*, що передбачає відповідність прогностичної діяльності студента її меті та фазам розробки прогнозу;
- *точності*, що проявляється у зрізї змісту прогнозу та його оцінки на різних проміжних етапах часу проспекції;
- *ефективності*, що означає наявність співвідношення між зусиллями майбутнього вчителя та реальними результатами прогнозування.

З урахуванням порад А. Присяжної [6] студентам радили докладно розписувати всі елементи, фази розробки прогнозу за допомогою використання такої схеми: прогнозне тло, прогнозний діагноз, період проспекції, нормативний діагноз, верифікація діагноз, аналіз прогнозу, коригування прогнозу.

Зіставлення студентом змісту свого прогнозу та реальних змін в об'єкті прогнозування давало можливість йому виявити певні вади у своїй прогностичній діяльності. У свою чергу, це стимулювало його до здійснення самовдосконалення в цій галузі, для успішного здійснення якого було доцільно розробити певний план дій з урахуванням отриманих результатів. Такий план включав такі позиції:

1. Опрацювати певні наукові праці з проблеми педагогічного прогнозування.

2. Скласти на цій основі тезаурус термінів педагогічної прогностики.

3. Вивчити передовий досвід викладачів вищих освітніх закладів чи вчителів у галузі педагогічного прогнозування.

4. Регулярно розв'язувати педагогічні завдання, які мають відношення до педагогічного прогнозування.

5. Регулярно відвідувати консультації з метою вдосконалення вмінь прогностичної діяльності.

Покращенню рефлексії студентами власних результатів в оволодінні вміннями педагогічного прогнозування сприяло залучення їх до розробки відповідного портфолію, який виступає формою своєрідного самозвіту людини стосовно досягнень у певній галузі. У контексті нашого дослідження майбутнім учителям пропонувалось у розробленому портфолію фіксувати будь-які нові досягнення у галузі педагогічного прогнозування, недоліки, які вдалося ліквідувати, проблеми, які було вирішено.

Створення вказаного портфолію рекомендувалось починати з чіткого визначення комплексної мети власної діяльності: оволодіння вміннями педагогічного прогнозування, а також формулювання конкретизованих завдань, які випливають з висунутої мети. Крім того, у тексті портфолію слід було уточнити індивідуальні інтереси, професійні цілі молодої людини та визначити їхній зв'язок з порушеною проблемою.

Корисно було також розробити та помістити у змісті портфолію план майбутніх дій, спрямованих на оволодіння процедурою педагогічного прогнозування. Дотримання вказаного плану на шляху опанування прогностичних умінь надавало цьому процесу системності та давало можливість більш об'єктивно фіксувати зміни в рівні своєї педагогічної майстерності.

Для майбутніх учителів було розроблено спецкурс з проблеми педагогічного прогнозування, у межах проведення якого студентам пояснювали, як слід працювати над постійним поповненням матеріалу для створення портфолію. Так, студентам рекомендувалось відображати в цій теці (у текстовій чи електронній формі) будь-які відомості, що пов'язані з їхньою роботою у сфері педагогічного прогнозування.

У зазначене портфоліо можна було помістити тексти складених тезаурусів із проблеми педагогічної прогностики, конспекти книг, ксерокси статей з окресленої проблеми, поради фахівців щодо організації проведення педагогічного прогнозування, вибору оптимальних для кожного конкретного випадку методів дослідження, критерії визначення достовірності прогнозів. Ця частина портфоліо заклала певну теоретичну основу для проведення подальшої роботи у визначеному напрямі.

Крім цього, у портфоліо студентам рекомендували постійно відображати нові дані про їхні навчальні успіхи у сфері педагогічного прогнозування: результати написаних текстів чи інших видів письмових робіт, варіанти прогнозів із розв'язання різних проблемних педагогічних ситуацій, тексти доповідей, рефератів, тез на конференції.

Оскільки під час проведення експериментальної роботи майбутніх учителів залучалися до створення індивідуального проекту в галузі педагогічного прогнозування, спочатку різні його фрагменти, а після написання – текст цього проекту студенти також заносили у зібрану ними теку.

Викладачі також доводили до відома студентів, що розробка портфоліо не вимагає від них дотримання чітко визначених правил до його змісту. Цей документ може створюватися в різних формах, але її вибір має забезпечити його автору комфортність в роботі з ним.

Студенти мали також урахувати, що чим повніше буде зміст портфоліо, чим різноманітнішими будуть його матеріали, тим більше користі він може принести його автору, тим більшу ефективність зможе забезпечити процесу самовдосконалення в обраній сфері педагогічної діяльності. Тож студентам пропонували поповнювати портфоліо ще й такими матеріалами: 1) розробленими студентами на педпрактиці планами-конспектами уроків і виховними заходами; 2) щоденниками спостережень, які велися під час проходження практики; 3) даними про навчальну успішність з фахових дисциплін, без засвоєння яких майбутній учитель не зможе формулювати достовірні прогнози; 4) грамоти про перемогу на олімпіадах, конкурсах, студентських конференціях, презентовані на яких роботи торкалися визначеної проблеми; 5) звіти про проходження педагогічної практики; 6) методичні матеріали до занять, методики, які використовувалися з метою перевірки

правильності висунутих прогнозів; 7) рецензії на виконані студентам роботи тощо.

Здійснення студентами регулярної роботи над портфоліо спонукало майбутніх учителів до постійної рефлексії процесу оволодіння вміннями педагогічного прогнозування, сприятливо впливало на підвищення їх самооцінки, бо збирання інформації про власну динаміку професійного зростання підвищувало їхню віру у власні сили та можливості, а також спонукало здійснення подальшого самовдосконалення обраній галузі. Отже, у процесі здійснення зазначеного виду роботи студентів успішно реалізовувались такі її функції, як мотиваційно-стимулювальна, професійно-навчальна, інформативно-діагностична, виховна, розвивальна тощо.

Крім того, за допомогою використання методів експертного оцінювання й самооцінювання студентами, методики «Вимірювання раціональності» проводилася діагностика сформованості у майбутніх учителів необхідних для здійснення педагогічного прогнозування особистісних якостей та рефлексивних умінь.

Висновки. Характерними особливостями сучасної реальності є динамізм процесів, що відбуваються в суспільстві, активність змін у всіх сферах життєдіяльності людини. У таких умовах в професійній праці вчителя зростає потреба у правильних прогнозах, які охоплюють різну часову перспективу та дозволяють оптимальним чином реалізовувати педагогічну взаємодію. Тому формування вмінь педагогічного прогнозування майбутніх учителів слід розглядати як один із важливих напрямів поліпшення їхньої професійної підготовки.

Установлено, що систематичний аналіз і самоаналіз стану сформованості у студентів прогностичних умінь із метою внесення відповідних коректив у процес їх формування вимагає відповідного рефлексивного супроводу. Експериментально доведено, що рефлексивний супровід процесу формування у студентів вмінь педагогічного прогнозування дає можливість забезпечувати цілеспрямований контроль і самоконтроль сформованості в майбутніх учителів мотивів, знань, дій, особистісних якостей, які потрібні їм для реалізації процедури педагогічного прогнозування, а також вносити в зазначений процес при необхідності відповідні корективи.

Література

1. Абасов З. А. Формирование прогностических способностей у учителей / З. А. Абасов // Образование в современной школе. — 2004. — № 6. — С. 45–55.
2. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. — М. : Просвещение, 1990. — 217 с.
3. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия / А. А. Бизяева. — Псков: ПГПИ имени С. М. Кирова, 2004. — 216 с.
4. Гершунский Б. С. Прогностические методы в педагогике / Б. С. Гершунский. — К. : Вища школа, 1974. — 207 с.
5. Попова О. В. Проблема прогнозного обґрунтування провідних тенденцій розвитку освітніх інновацій / О.В. Попова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць. — Х.: ХДПУ імені Г.С. Сковороди, 2000. — С. 34–41.
6. Присяжная А. Ф. Формирование прогностической компетентности будущих учителей: теоретико-методологический аспект: монография / А. Ф. Присяжная. — Челябинск : ЧГПУ, 2005. — 180 с.
7. Севастюк М. С. Формування прогностичних знань і вмінь у студентів педагогічних факультетів (спеціальність «Початкове навчання») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / М. С. Севастюк. — К., 2001. — 15 с.